
ДРУГИ У ХЕРИТОЛОГИЈИ

ПРИМЕР БАНАТСКА КУЋА

Сажетак: У овом раду говори се о неким другачијим начинима прикупљања и чувања баштине, односно о људима који сакупљају и излажу предмете из прошлости, који су њима лично због неких особина, драги и битни. Колекционирање је пракса стара колико и људски род, а када се сведе на просто „сакупљање” долази се до идеје да она није својствена само људском роду. У људској је природи да нешто сакупља, чува, показује, тако да данас постоји велики број ствари које неко сакупља и врло их је тешко категоризовати и побројати. Насупрот музејима постоје приватне колекције старина које имају готово исту функцију као музејске. У овом раду такође, покушавају да се изложе предности и мане ових „нелегитимних” збирки на примеру једног пасионираног колекционара из Зрењенина који своју занимљиву колекцију излаже у просторијама свог ресторана „Банатска кућа”.

Кључне речи: баштина, збирка, колекционар, документовање, сакупљање, прошлост, старина

О музеју

Као што је већ опште познато музеј је непрофитна, стална установа у служби друштва и његовог развоја и отворена је за јавност која сабира, чува, истражује, комуницира и излаже материјална сведочанства човека и његове околине, ради проучавања, образовања и забаве. Музеји у новије време су на првом месту комуникацијски центри који задржавају и развијају све друге функције традиционалног музеја.¹ Главни облик комуникације је изложба, мада се сваки пренос информације сматра комуникацијом. Први комуникацијски процес човека и предмета одвија се при селекцији или одабиру предмета из археолошке или неке друге средине, затим

¹ Šola, T. (2003) *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji*, Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM, str. 247.

када је предмет одабран и као такав препознат као музеалија наставља се комуникација кроз процесе његовог истраживања и документовања. Ово су затворени типови комуникације. Најбитнији је отворени тип односно изложба, комуникација са публиком, где предмет издвојен из своје средине у овој новој музејској има за задатак да нам да информације о времену из кога долази или посведочи о неком догађају.²

Облици комуникације служе се различитим медијима помоћу којих преносе знање о музеалијама и културној баштини и документоване поруке. Музеалија је изразит комуникацијски објект који у односу на социјални (културни) и просторни (историјски и географски) контекст развија информацијске процесе.³ Музеалија је музејски предмет, предмет баштине који је издвојен из своје реалности и премештен у музејску стварност, те је постала документ своје стварности. Предмет баштине је реални предмет који својим материјалом и обликом документује реалност у којој је настао, у којој је живео и са којом је ушао у садашњост.⁴

Међутим није музеј једина институција где се може наћи предмете са овом сврхом. Наиме постоје многи алтернативни видови сакупљања и чувања ствари из прошлих времена, мада им није посвећена довољна пажња и дат прави значај. Свакако њихова функција није увек иста као оних из музеја, али на свој начин и ови предмети дају одређене информације о времену из ког долазе. Када би тражили разлике између музеалија и предмета из „нелегитимних” збирки, било би их веома, а свакако основна је да су музеалије сведочанства, документи.⁵ Такође, битна функција музеја је трезорска, која обухвата процес теорије музејске тезауризације. Сам појам тезауризација изведен је из речи *thesaurus* односно трезор, ризница и јасно казује да је овде реч о феномену чувања предмета који се скупљају из неке средине и смештају у нову. Ови предмети нису обични и нису се случајно нашли овде, они су резултат систематског сакупљања са јасним циљем – стварањем збирке музеја. Ово је једна од битнијих разлика између музејских и „нелегитимних” збирки.

Треба истаћи и да су предности музејских предмета бројне, о њима се доста зна, они нам јасно говоре своје поруке,

2 Zbynek-Stransky, (1970) Temelji opšte muzeologije, *Muzeologija* 8, Zagreb, str. 37-74.

3 Bulatović, D. (2005) Baštinstvo ili o nezaboravljanju, *Kruševački zbornik* 11, str. 11.

4 Иеро, стр. 13.

5 Milosavljevic-Ault, A. (2011) Muzej „kolekcionar”, *Punkt novine* br. 2, str. 47.

одабрани су да буду ту због круцијалне важности за друштво и разумевање прошлости, некад и због естетских вредности само, али неретко се деси да заправо приватна колекција има много вредније артефакте, иако без документације и других појединости битних за процес музеализације. Документација предмета је оно што је веома битно за музеализацију, и што даје велику предност музејском предмету у односу на ове друге, јер да би се предмет документовао потребно је да се идентификацијом предмета открију и забележе његове особине. Основне особине предмета су: материјал од кога је сачињен, у шта спада конструкција, облик, сировина; затим историја предмета, чему је пре служио; околина, односно просторни односи; и важност, где се обухватају емотивне и психолошке поруке.⁶

О колекционарству и колекционарима

Колекционар је посебна врста сакупљача, његова сврха је да сакупи збирку сродних предмета, како би била што целовитија, јединственија и ненадмашнија. Сакупљање корисних предмета није само по себи колекционарство, није колекционар сакупљач било чега. Колекционар је особа која пасионирано сакупља одређене предмете ради сопственог задовољства.⁷

Постоји велики број оваквих људи, јер заправо је веома тешко смислити ствар коју барем неко не скупља. Од оних школских примера – колекционара уметнина и скупочених ваза, па до скупљача оних најобичнијих, тривијалних, никоме потребних, одбачених предмета за којима се трага по таванима и подрумима, а понекад чепрка и по депонијама отпада...

Колекционар је честа новинарска тема, а ушао је и уметност Фаулсовим романом *Сакупљач (The Collector)*, по ком је Вилијам Вајлер (William Wyler) snимио истоимени филм.⁸

Као што је већ речено, све може бити предмет колекционарства јер је оно страст, понекад овисност, средство престижа, а неретко и лукав премда рискантан начин улагања новца. Рубенс (Rubens) на пример, није био само сликар него и колекционар слика, а насупротив њему на сликама и делима Ван Гога (Van Gogh) колекционари су зарађивали велики новац после његове смрти.

6 Zbynek-Stransky, (1970) Temelji opšte muzeologije, *Muzeologija* 8, Zagreb, str. 37-74.

7 Milosavljevic-Ault, A. (2011) Muzej „kolekcionar”, *Punkt novine* br. 2, str. 47.

8 https://sh.wikipedia.org/wiki/The_Collector

Као што видимо из многобројних примера објекти сакупљања су најразличитији. Временом објекти се мењају, односно неки нестају (добар пример су папирни прстенови на цигаретама, папири чоколадица које се више не производе), али зато на њихово место долазе неки нови, модернији и приступачнији у том тренутку (рецимо магнет за фрижидере или привезак за кључеве...). На овај начин шири се подручје сакупљања и у њему учествује све већи број људи.

Сакупљање је временом постало веома битно и популарно, па за најраспрострањеније сакупљаче постоје имена која су одавно широко позната, рецимо филателисти или нумизматичари. Међутим мало је теже с власницима збирки различитих кутија шибица или њихових етикета (тривијалија) који се зову пхилуменисти, пхилиберуменисти и цумицапхисти.

Оно што је заједничко свим сакупљачима је подела на испутне сакупљаче и на оне озбиљне. Испутни сакупљачи сакупљају све што им падне под руку и свиђа им се, а притом не троше новац на повећавање и очување своје колекције, коју с времена на време извуку из кутије и прегледају. Озбиљни сакупљачи су нешто сасвим друго и међу њима су ретки они којима колекција није најважнија споредна ствар на свету. За њихове збирке потребно је пуно простора. И они врло често своје колекције деле са јавношћу.⁹

Човек без хобија је човек без душе

Обична забава сакупљања разноразних предмета прво углавном прелази у навику, а затим у страст. Колекционари врло озбиљно схватају свој хоби, али како и не би кад су многи колекционарски предмети непроцењиве вредности. Најзаступљенији колекционари су на пример:

- Филателисти који се баве скупљањем поштанских марка. Некад је тај хоби био пуно раширенији, свако друго домаћинство имало је своју малу збирку (вредну или не, није битно), а и данас је бројчано највише управо филателистичких друштава. Највредније су међу маркама, наравно, оне издане као јубиларне, неке у част, и те су најређе, понос колекционара. Марке обавезно морају бити спремљене у албуме јер, као што се неурамљена слика уништи, тако и незаштићена поштанска марка постаје похабана и губи вредност.
- Скупљање стрипова спада међу „новије” колекционарске страсти, будући да завидне и вредне збирке

⁹ Milosavljevic-Ault, A. (2011) Muzej „kolekcionar”, *Punkt novine* br. 2, str. 47-48.

датирају из педесетих година 20. века. Колекције стрипова ретко настају с намером и смишљено, оне су најчешће одраз неког афинитета из детињства. Обично се скупљају радови једног аутора, једне школе стрипа или једног јунака. Код нас су најпознатије и најраширеније колекције „Алана Форда”, „Дулана Дога”, „Таличног Тома”, „Загора и Чика”... Неки раритетни бројеви, најчешће први, могу досећи вртоглаво високе цене јер су штампани у врло малом издању и заиста су вредни примерци те младе уметности.

- Тешко је некоме ко никад није пустио плочу у грамофону, ко зна само за прочишћени компјутерски звук, објаснити какву чар слушања пружа плоча. Плоча, међутим, није само средство на којем је снимљена некаква музика, она је била израз једне генерације. Данас није лако пронаћи добро очувану и неопштећену плочу, посебну ону из тридесетих, па се такве сматрају највреднијима. Осим њих, на вредности добијају и раритети, посебно синглице издане у врло малим тиражима. У групу колекционара плоча ставићемо и модерну верзију, колекционаре ЦД-а, а њима су блиски и скупљачи књига. Иако ће љубитељи плоча и музике преслушати сваки албум који имају, постоје они људи који књиге скупљају само зато да их имају, већину нису преслушали (прочитали), али задовољно се могу похвалити одређеном едицијом, опусом одређеног аутора и сличнога.
- Значке не морају бити ни по чему посебне нити вредне, али исто као и марке, готово свака кућа има своју колекцију. Наиме, у прошлом систему било је уобичајено да се у свакаким и различитим пригодама добијају значке. Оне су биле знак пажње или вредно признање као што су данас медаље. Значке су добијала деца у основној школи, на радним акцијама, бавећи се спортским активностима, добијали су их запослени као сећања на одређени дан, као награду итд. Колекционари су ипак мало проширили видике па поседују значке из читавог света, али већина кућних колекција је са домаћих простора.
- Скупљању новца, углавном кованог, али у модерно доба и папирнати новац долази у обзир. Не може се говорити у постотцима, али постоје они који новчиће скупљају због њиховог изгледа и вредности, а да се притом не занимају за историјску позадину нити за то шта новчић представља. Будући да се нумизматика бави проучавањем кованог новца као културно-

историјског споменика, правом нумизматичару стара кованица ће рећи пуно о времену из којег потиче, а сам ће се интересовати и за владара који је издао новац, те какву је вредност имао.

- Скупљачи старих разгледница можда не могу профитирати као филателисти, али њихов хоби има посебну чар. Готово да не постоји разгледница с почетка 20. или из 19. века која није исписана, на којој красописом неко некоме није пожелео нешто лепо, послао пољупце и поздраве. Привлачно је знати да свака од тих полупоцепаних, масних и флекавих разгледница крије своју причу.
- Сакупљачи антиквитета су доста распрострањени јер се антиквитетом може назвати било који предмет из прошлости мада се у овој грани обично подразумева да се сакупљају стари предмети из кућа, попут намештаја, предмета примењене уметности. Љубитељи ових предмета сигурно неће остати имуни на леп комад оружја, накита или украсног предмета. Посебно ипак треба споменути колекционаре старих лутака, углавном порцуланских за које се одећа ручно шила, а такве ствари врло често, осим новчане, имају и емотивну вредност.
- Салвете, да ли се скупљају и данас? Када се постави ово питање у 21. веку, оно звучи прилично неатрактивно - с обзиром на то шта данас свет нуди, ко још скупља салвете. Ипак, хоби скупљања салвета још увек траје и занимљивији је него пре. Најбоља опција је, наравно, ако се салвете сакупљају из разних делова света јер се успут стварају успомене а и свака салвета значи нешто посебно. Вредност збирке је да буде велика, шарена и разнолика.

Намерно или случајно, сакупљачи, колекционари чине велико добро свима. Они у својим страсним потрагама за допунама својих збирки налазе свакојакe старине које употпуњују слику прошлости, и које ће остати ту, нађене и сакупљене за будућност, отргнуте од заборава и пролазности.

Банатска кућа

У даљем раду говориће се о пасионирано озбиљном сакупљачу старине, који своју збирку излаже у свом ресторану „Банатска кућа” у Зрењанину. У потрази за бар једним не-свакидашњим колекционаром, наишла сам на овај мали музеј старине коју повезује географска црта, односно предмети

сакупљени у овој колекцији припадају предметима из прошлости Баната.

Кроз разговор са господином Тадеином сазнала сам доста појединости о овом назовимо га „сакупљајућем хобију”, мада је то свакако много више за овог господина. Како каже он заправо и не зна тачно време када је почео да се занима за старину, цео живот је нешто скупљао, наравно сходно својим могућностима. Такође он истиче да не сакупља и не поседује ни једну ствар која му се пре свега не допада било физички било због своје намене. Небитна му је вредност ствари, вреднује их једино по томе „колико му се свиђа нешто” и да ли се уклапа у његову причу.

Сам их проналази на свакаким местима, сређује и складишти, наравно непрофесионално и прилично хаотично. Тек у неким зрелијим годинама када је имао материјалног основа одлучио је да те старе сакупљене предмете изложи у свом простору, подели их са свима, и тако је настала идеја о ресторану „Банатска кућа”.

Концепт ресторана је такав да се све ради у неком војвођанском стилу, од архитектуре до ситница које красе унутрашњост, односно двориште.

Слика 1

Први поглед на ресторан одмах говори да је рађен у овом духу. Приземна дугачка кућа са карактеристичним прозорима, дрвеном верандом и кровом покривеним трском. Унутрашњост је рађена потпуно у аутентичном маниру са високом дрвеном таваницом, неравним зидовима, и имитацијом старог пода. На дрвеним гредама, на плафону су окачени разни ћупови и разнолики лустери са стакленим абажурима.

Најзанимљивији детаљ ентеријера су опеке којом су неки зидови обложени а које су велика опсесија власника и датирају неке чак са почетка 19. века. Веома је поносан на њих

и наравно за сваку или скоро сваку има неку своју причу како је дошао до ње и где је пре стајала. Заиста је велики број цигли ту, а најзначајније је што на некима има натписа који говоре у којој циглани су се произвеле и тачне године, или само иницијале бивших власника. Посебно место има опека која је из 1850. године а била је саставни део мађарског затвора. Колекционар је везан за њу јер како каже сасвим случајно ју је нашао и да није био упућен у детаље не би је ни приметио у гомили сличних. И он је поборник теорије да предмет нађе нас, а не ми њега.

Слика 2

Комплетан ентеријер је аутентичан, а посебан печат свему даје пећ која је уствари узидана у један од зидова, што је била традиција у прошлости у овим крајевима. Иако је ова пећ изазвала велике невоље газди, јер је кафана пре извесног времена горела управо због ње, чини ми се да она заслужује титулу „звезде” овог простора.

Заиста о свакој ситници овде се водило рачуна, посебно због аутентичности и како каже колекционар да не би упао у неки облик кича и лажног представљања нечега што је некада било. Због оваквог става предмети које сакупља су пре свега утилитарног карактера, углавном стварчице којима су се служили наши преци.

У колекцији се налазе и велика запрежна колица (иначе колекционар има приличан број колица различитих намена) у којима се налазе различити предмети који су служили углавном у спремању хране или њеном преношењу и чувању. Рецимо корпа за хлеб, посуда у којој се прави путер, посуда која је прототип данашњем фрижидеру, велики број кантица за млеко, неке са ознакама бивших власника, млекарне, посуда за сир, велики број флаша, аван, ручни млин за пшеницу... У овом делу налазе се и нека оруђа и помагала која су служила за обрађивање земље или рецимо за изградњу кућа (калупи за цигле, справа којом се намешта трска на

крову, лампа за заваривање, канта за воду која се носила на леђима, справа за круњење кукуруза).

Слика 3

Даље, издвајају се предмети попут старих опанака и клонпи од дрвета, што посматраче прилично зачуди, јер клонпе увек везују за низоземске земље и увек имају исто питање: „Откуд клонпе у војвођанској кафаници?“

Наиме, поред тога што их власник сматра занимљивим предметом каже да су се такве носиле и овде и да их је у великом броју налазио у старим кућама и на таванима. Занимљиво је било што поред ових предмета власник има и један за који каже да је служио за скидање блата и прљавштине са ципела. Њега је баш наменски тражио дуго времена како би употпунио ту причу о обући.

Поред оваквих предмета у Банатској кући има и неких других, који су осим што су били у служби људи имали и неку естетску вредност. Рецимо лампе на петролеј или млин за кафу, чији су делови керамички и исликани. У скупини ових предмета „украси за кућу“ налази се и стари радио. Посебна колекција је и колекција старих пегли, мада осим оних класичних има и посебне шнајдерске пегле.

Веома интересантан и естетски примамљив је елегантни сталак од кованог гвожђа са дивним керамичким лавором и бокалом који је вероватно користио некој дами у прошлости. Поред овог предмета налази се и огледало које датира из 18. века и колекционар га сматра најстаријим предметом који има. У овом делу налази се и шиваћа машина „весталка“ са све концем и материјалом који је ту оставила власникова бака, и гвоздени чивилук такође стар више од два века. На зидовима у овом делу виси низ гоблена и старе фотографије предака.

Пошто се кафана простире на два спрата на горњем је смештен велики број керамичких и земљаних ћупова, а једина ствар која рецимо не одговара тој Банатској причи, и која

„упада у око” као несклад, је клупа за седење која имитира клупу из старих возова. Међутим, ако саслушамо власника који има разумно објашњење зашто се то налази у његовом ресторану, схватамо да и није да не припада. Наиме он то гледа као предмет који је заборављен, нестао, а припадао је свима, пошто су се сви возили тим превозним средством раније. А како каже убацио је у свој простор јер му се свиђа. Без неке филозофије и планирања, имао је идеју и направио нацрт, а столар је урадио посао, и гости реагују веома благонаклоно према клупи.

Слика 4

Од свих осталих предмета који красе ћошкове кафане, неку посебност имају металне табле са различитим натписима из старог Зрењанина (табла са именом града, о забрани пушења, првом таџи удружењу, дунђерски пиво, итд).

Осим свих ових предмета, посебну целину чине и флаше за соду које такође имају натписе који сведоче о различитим фабрикама, годинама па чак и промењеној држави (има неких из доба СХС).

У дворишту око кафане налазе се разна колица за рад. Нека су са радних акција после Другог светског рата.

У прилог томе колико је газда желео да употпуни утисак старе банатске куће говори и чињеница да је у башти посадио искључиво дрвеће које је везано за ово подручје а годинама уназад се гаји на овим просторима.

Занимљив детаљ је и бунар који се налази испред дворишта и кафане.

Слика 5
Закључак

Сваки детаљ у овом простору заиста је осмишљен са неком широм наменом, са жељом да посведочи о прошлим временима, о томе како се пре живело. Кроз разговор са колекционаром стиче се дојам да није имао неку већу амбицију осим да направи нешто што ће бити аутентично, вредно, за њега пре свега, ако не и за друге, и нешто што ће се памтити и разликовати. Како сам каже, имао је доста потешкоћа и има их. Више то нису само бриге о томе где би могао наћи неки нови предмет или како га рестаурирати, већ су много веће и теже. Како се збирка шири тако је потребнији и већи простор али и начин да се нешто очува.

Ово је само један од великог броја примера како на неки други начин ван музеја и других правоснажних институција можемо да пратимо и чувамо баштину. Преко оваквих ресторана, продавница, антикварница можемо на врло непосредан начин да комуницирамо са прошлим временом и још боље га разумемо.

Сваки предмет баштине има богате слојеве значења помоћу којих комуницирају поруке прошлости и садашњости и чувају их за будућност. Ако ипак посматрамо све ово из угла херитологије, можемо се односити према томе као о наслеђу на које треба у ширем смислу гледати као на духовни споменик способан да претраје време.

ЛИТЕРАТУРА:

Šola, T. (2003) *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji – prema kibernetičkom muzeju*, Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM.

Tomić, S. (1983) *Spomenici kulture, njihova svojstva i vrednosti*, Beograd, str. 22-47.

Bulatović, D. (2005) *Baštinstvo ili o nezaboravljanju, Kruševački zbornik* br. 11, str. 11-13.

Zbynek- Stransky, (1970) Temelji opšte muzeologije, *Muzeologija* 8, Zagreb, str. 37-74.

Milosavljevic-Ault, A. (2011) Muzej “kolekcionar”, *Punkt novine* br. 2.

27. october 2009, 20. june 2020; <http://klubkolekcionara.blogspot.com/2009/10/o-kolekcionarstvu-i-kolekcionarima.html>

5.march 2020,15. June 2020.,https://sh.wikipedia.org/wiki/The_Collector

Спасојевић, Б. (2014) Малро и Делош. Један разговор о музеју, *Култура* бр. 144, Београд: Завод за проучавање културног развитка.

Попадић, М. (2014) Исходи нове музеологије или како је романописац постао музеолог, *Култура* бр. 144, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 128-143.

Булатовић, Д. (2006) Музеологија и/као херменеутика, *Гласник Народног музеја Црне Горе* 2, стр. 111-120.

Деспотовић, Ј. (2006) Сајбер култура – виртуелни музеј, *Годишњак града Београда* 53, стр. 399-407.

Fuko, M. (2005) Druga mesta, u: Mišel Fuko: 1926–1984, *Hrestomatija*, Novi Sad, Vojvođanska sociološka asocijacija, str. 29-36.

Мартиновић, Д. (2014) Сталне поставке у функцији трансформисања музеја у Србији, *Култура* бр. 144, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 69-93.

Jovana Kolundžija
Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade

OTHERS IN HERITOLGY

THE EXAMPLE OF THE *BANAT HOUSE*

Abstract

The museum is a permanent, non-profit institution in the service of society and its development, open to the public. It collects, preserves, researches, communicates and exhibits material testimonies of man and his environment, for the purpose of study, education and entertainment. In recent times, museums are primarily communication centres that retain and develop all other functions of a traditional museum. The main form of communication is an exhibition, although any transmission of information is considered as communication. However, the museum is not the only institution where objects of this purpose can be found. Namely, there are many alternative types of collecting and storing things from the past, although not enough attention has been paid to them or real significance attributed. A true collector is a special type of collector, their purpose being to put together a collection of related items as complete, unique and as representative as possible. A collector is a person who is passionate about collecting specific items for his own pleasure. There are a large number of people like this, because in fact it is very difficult to think of any object that nobody would collect. Some of the typical examples vary from the collectors of works of art and precious vases, to the collectors of the most ordinary, trivial, useless, discarded items that are searched for in attics and basements, sometimes even in the landfills... In search of at least one such unusual collector, I came across a small heritage museum created based on geographical affiliation: the objects collected in this collection are all representative of the past of Banat..

Key words: *heritage, collection, collector, documentation, collection, past, antiquity*